

Олесь Кульчинський

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСМАНСЬКОЇ ХРОНІКИ “ІСТОРІЯ НАЇМИ”: АВТОР VERSUS НОРМА

Розкрито лексичні – та частково морфемні – особливості османського літопису “Історія Наїми” початку XVIII ст. Проаналізовано частотний словник хроніки та авторські особливості літопису. З’ясовано, що субмовний поділ османського суспільства поступово долався на рубежі XVII–XVIII ст., а турецька література розвивалася за моделлю, наближеною до європейських.

Ключові слова: *османотурецька мова, літопис, стиль, ідіостиль, лінгвостатистика.*

Створений на поч. XVIII ст. османський літопис “Історія Наїми” належить до одного з нетипових зразків давнього турецького письменства. Повна назва хроніки – “فصل الخ ي ف نيس ح ل ا ق ضرور” (Ravdatü ‘l-Ḥüseyn fi ḥulāsat-i ahbārī ‘l-ḥāfiqayn) або у перекладі українською мовою: “Квітник Гюссейна у викладі подій Сходу та Заходу” (тут і далі – “Квітник Гюссейна...”). Літопис охоплює період існування держави Османів з 1592 по 1660 роки, а його укладачем став перший державний хроніст (ваканювіс) Османської імперії, виходець з яничарської родини сирійського міста Алеппо Мустафа Наїма (1655–1716) [14, с. 14–15].

Власне, безпосередньо перу цього особистого секретаря двох садриазамів (високих візирів) імперії у хроніці належать усього кількадесят сторінок. Решта тексту державний хроніст скопіював на основі творів своїх попередників. Утім, інакше й бути не могло, адже робота османських літописців нерідко полягала саме в монотонному реферуванні інших історичних джерел [12, с. 144–174]. Така ситуація була притаманна XVII–XVIII століттям, на які припадає класичний період розвитку османотурецької мови, що тривав від кінця XVI до середини XIX ст. [25, с. 1].

На той час письменство османів увінчується численними зразками різних літературних жанрів. Отож хроністи переписували твори своїх попередників, не лише передаючи їх зміст, а й наслідуючи мовну традицію попередньої епохи. Суворі прозові канони вимагали послідовно оперувати усталеним набором арабських і перських запозичень, з яких на дев’яносто відсотків складалася османотурецька мова [4, с. 6]. Чужорідний лексичний склад неминуче впливав і на синтаксис давніх текстів, наповнюючи їх арабськими та перськими засобами зв’язку, хоча в цілому їх визначала тюркська будова речень [17, с. 2–16].

Такі канони також були продиктовані тогочасним субмовним поділом османського суспільства. Залежно від соціальної верстви те розмовляло: *fasih tırkze*, або ж мовою високого стилю – аристократія та освічена знать, *orta tırkze* (серединна турецька) – середні класи, переважно купці та ремісники, *kaḃa tırkze* (вульгарна турецька) – мова простолюду [15, с. 162–166].

Три субмови настільки різнилися між собою, що простолюд нерідко не міг нічого зрозуміти з розмов освіченої аристократії. Тим часом, для останньої і писалися літописи, що їх читали вголос при дворах візирів, пашів чи інших вельмож [26, с. 155]. Це змушувало хроністів у край суворо дотримувати літературних канонів, відтак і мовних норм жанру, або ж функціонального стилю, як окреслили у лінгвістичних термінах це поняття представники Празького лінгвістичного гуртка [3, с. 35–68].

Український мовознавець Л. Мацько у такий спосіб пояснює поняття норми у лінгвостилістиці: “Традиційно прийнято вважати стилістичними нормами такі мовні засоби, за якими закріпилося певне емоційне чи емоційно-експресивне забарвлення і які регламентовано вживаються у певних типах мовлення: стилях, підстилях, жанрах... Стилістичні норми мови – це кодифіковані сукупності мовних засобів, які характеризуються певною частотністю щодо різних стилів і мають потенційне стилістичне значення, відповідне функціональному стилю” [8, с. 172–173].

Отож порушувати норму для османських авторів означало заперечувати канон, рідко вирізнятися своїм письмом з-поміж сучасників і як наслідок – зазнати забуття. Саме така доля спіткала твір відомого мандрівника Евлія Челебі “*Сеяхатнаме*” через його виразні авторські риси [1, с. 5–10].

Зауважимо, що саме поняття авторського стилю, або ж ідіостилу, є одним із найсуперечливіших у мовознавстві з часу його виникнення на поч. XX ст. К. Тищенко у своїй роботі “Основи мовознавства. Системний підручник” узагальнює його визначення у контексті сучасних лінгвістичних концепцій у такий спосіб: “За Сосюрмом, усякий текст є проявом сфери мовлення, тобто індивідуальних реалізацій мови, а тому і стиль трактується як низка свідомих відхилень від деякого уявного усереднення цих реалізацій: 1) відхилень від коду (передусім авторські неологізми-солецизми), 2) відхилень від норми (нейтрального немаркованого узусу / вжитку), а також 3) відхилень від «усередненого» функціонального стилю, традиційного для певного літературного жанру” [10, с. 95].

Однак для османістики пошук окреслених відхилень давніх текстів важливий з огляду на кілька причин. Насамперед ідіостилістичні особливості літописів розкривають сутність мовних трансформацій в османському суспільстві та процесів розвитку турецької мови. Оскільки в основі таких особливостей нерідко закладене вживання морфем та лексики, притаманних “вульгарній турецькій”, то їх виокремлення уможливило реконструкцію її лексико-граматичного складу, отже, деталізує перебіг турецької мови з давнього в сучасний стан. Пошуки ідіостилію певного автора одночасно важливі як такі, що розкривають сутнісні схеми субмовного поділу османів, показують, якими були реальні мовні відстані всередині їхнього суспільства, відтак – і між самими його членами.

Окрім того, ідіостилістична проблематика дотична до літературних питань. Очевидні авторські риси певного османського твору можна розцінювати як заперечення літературного канону – явище, яке потребувало від прозаїка достатньої відваги, зважаючи на зовнішньолінгвістичні чинники формування тексту: суспільні стереотипи, релігійну та ментальну традиції, тощо. Тому дослідження ідіостилів допомагає з’ясувати, у який саме спосіб деякі автори кидали виклик літературному канону, що їх до цього спонукало, як формування тексту узгоджувалося з його мовним та позамовним контекстами.

Зважаючи на описані положення, нами було проаналізовано лексичний – та частково морфемний – склад вокабуляру літопису “Історії Наїми” з метою пошуку його ідіостилістичних рис, відтак – їхнього аналізу в контексті зазначених проблем та їх розкриття.

Власне, на рівні прочитання хроніка за своїм лексико-синтаксичним складом достатньо виразно не виділяється з-поміж решти османської прози. Упродовж ХХ-ХХІ ст. тезу про її певну окремішність висували З. Данишман, А. Расім, А. Кабакли, Т. Льюїс, Г. Іналджик, А. Джожкун, А. Х. Челебі, М. Мюнір Актепе та інші. Утім, попри констатацію особливостей літопису, загалом у тюркології досі не проводилося лінгвістичних досліджень, які чітко зафіксували б, як вона порушувала мовну норму.

Тому аналіз тексту літопису проводився на основі частотного словника “Квітника Гюсейна...”, укладеного з його транслітерованих сегментів. Лексеми порівнювалися за частотністю вжитку зі своїми аналогами, взятими з іншого частотного словника – кількістю 38 тис. одиниць, створеного з текстів 21 османського літопису XVI-XIX століть. Дослідження, з одного боку, стало можливим завдяки укладанню електронної колекції згаданих хронік, з другого – частотного словника “Історії Наїми”. Для визначення, чи є суттєвою відмінність між частотами лексем досліджуваного літопису та інших хронік, отже, чи справді вживання слів у літописі є унікальним, використовувався відомий лінгвістичний метод – критерій узгодженості Пірсона, або Хі-квадрат [6, с. 28; 7, с. 155].

Слова також були розподілені, згідно з граматики османотурецької мови, на класи за частинами мови та відповідно до їх походження. Серед іменних та атрибутивних класів визначалися ключові слова, що притаманні одному авторові та нетипові для решти, згідно з визначенням, що його ввів у стилістику П. Гіро [13, с. 155]. Такі лексеми визначалися через поширений лінгвістичний метод TFIDF [24]. Встановлювалася їхня семантична вага, яка й показувала: лексема надає особливих емотивних відтінків тексту чи ні. Далі через критерій Хі-квадрат порівнювалася частотність виокремленої ключової лексеми та її аналогу в інших літописах. У такий спосіб ставало зрозуміло: якою мірою автор послуговується певними словами, справді, частіше, ніж решта його сучасників, чи ця відмінність у вживанні є оманливою, проте здається вагомою, залежно від людського сприймання або особистих упереджень.

Передусім зауважимо, що вокабуляр літописця складає від 9,5 до 10 тис. одиниць. Сумарно гіпертекст, себто відібраний нами 21 літопис, відрізняється від нього втричі більшою кількістю слів.

Дані нашого аналізу вокабуляру “Історії Наїми” засвідчили, що порівняно з іншими текстами тут виразно домінує низка дієслів тюркського походження, як-от: varmak “досягати”, gitmek “іти”, bulmak “знаходити”, vermek “давати”, etmek “робити”, almak “брати”, çekmek “витягати”, kalmak “залишати”, bulunmak – пас. до bulmak “знаходити”, verilmek – пас. до vermek “давати”, göndermek “відсилати”, çıkmak “виходити”, geçmek “минати”, bilmek “знати”, göstermek “показувати”, giydirmek “одягати”.

Поєднуючись у тексті з часовими, дієприслівниковими та особовими афіксами або ж виступаючи у формі масдара (усіченого інфінітива), вони надають йому більш тюркського звучання та роблять, очевидно, легшим для сприймання сучасним адресатом. Тюркське забарвлення літопис отримує завдяки високому частотному вжитку такої низки морфем на позначення часових форм дієслова: -ır/-ir/-ur/-ür (теперішнього-майбутнього часу); -dı/-di/-du/-dü (минулого-категоричного часу); -mış/-miş/-muş/-müştü (минулого неочевидного часу); ırdı/-irdi/-urdu/-ürdü (невизначеного імперфекту); -mıştı/-mişti/-muştu/-müştü (давноминулого часу).

Тут привертає увагу висока сполучуваність дієслів з тюркськими афіксами: -mış/-miş/-muş/-müştü та -mıştı/-mişti/-muştu/-müştü. Усі перелічені морфемні притаманні розповідному стилеві не лише в османотурецькій мові, а і в сучасній турецькій, а їхнім основним елементом виступає варіант -mış. Їхнє семантичне навантаження – передача дії, яка була в минулому, була почута від когось, переказана кимось, однак не відбувалася безпосередньо на очах мовця [11, с. 1–24]. Ці афікси широко притаманні й турецькому фольклору, насамперед, народним казкам “masal”, міфам та легендам, відтак цілком органічно перейшли в османотурецьку писемність з давньої тюркської літератури [5, с. 231–235]. І хоча ці морфе-

ми зберігали в деяких османських текстах власний семантичний відтінок, який полягав у применшенні аспекту неочевидності дії [16, с. 195], однак для сучасного адресата такий елемент літопису, безумовно, надає певного відтінку епічності й навіть казковості тексту.

Також варто виокремити поєднання перелічених дієслів із дієприслівниковим афіксом -ır/-ip/-ur/-ür, який виражає дію стосовно часу, причини, умови чи способу дії та утворює в реченнях поширені обставини. Статистичне опрацювання тексту засвідчило, що в середньому дієприслівник-ір/-ip/-ur/-ür вживається в ньому більше, ніж один раз на кожне речення. А подекуди його на шарування зростає до 10 та більше одиниць, у такий спосіб утворюючи стилістичний прийом, що досягається повтором синтаксичних конструкцій та має назву ампліфікації [9, с. 15]. Такі показники суттєво вищі, ніж у багатьох інших османотурецьких творах.

Власне, незмінним компонентом цієї ампліфікації стають дієслова тюркського походження як, наприклад, на початку розділу "Історії Наїми" Ahval-i Kazak, або ж "Справи козацькі". Початок цього розділу яскраво демонструє вагому стилістичну роль тюркських дієслів у літописі:

"Sabıka Sarıkamış nam yerlerde sakin ol-[up] Özi suyu dedikleri Ak-su'dan şaykalar ile Karadeniz'e çık-[ip] yalıları garet ve isal hasaret eden ve Hotin seferinde tabur içine gir-[ip] asakir-i İslam ile ceng eden Kazak ta'ifesi bu ana dek Lek kiralına tabi' geçin-[ip] hala bir iki senedir Venedik istimdad etmekle kıralları anları Zadra'ya gönder-[ip] ulufe ve zahire vermeyip ba'zı hilaf-ı marzileri olan tekalif-i şakka ve enva-i ehanet etmekle taife-i mezbure umum üzre Lehden ru-gerdan ol-[up] ita'atten i'raz eyledikten sonra iki belli başlı boyarların Kırım hanına gönder-[ip] min-ba'd müste'men ol-[up], "Sizinle vaki' olan seferlerde din-i İslam uğruna baş ve can ile hizmet ed-[ip] Leh'den külliyetle kat-ı alaka etmişizdir ve rehnlirimizi al-[ip] akd-i ahd-i mezburu kabul rica ederiz..." demeleriyle¹ [21, с. 1139].

Варто зауважити, що описаний стилістичний прийом літопису ускладнює не лише сприймання, а й розуміння тексту. Проте водночас він узгоджується з самою природою турецької мови, і не менші труднощі під час прочитання тексту, пов'язані з нашаруванням вербоїдів, можна зустріти у творах деяких сучасних турецьких авторів, наприклад, Орхана Памука [22].

Окрім дієслів та похідних від них вербоїдів, ще ціла низка лексем зближатиме літопис "Квітника Гюсейна у викладі подій Сходу та Заходу" з сучасною турецькою мовою, вирізняючи його з-поміж решти османської прози. Серед них помітно вирізняються приналежні до тих частин мови, які османотурецькі граматики позначають терміном Edat [25, с. 68-71]. Згідно з українськими класифікаціями, до цієї групи можна зачислити прислівники та службові слова.

Власне, в тексті "Історія Наїми", на відміну від багатьох інших зразків османського письменства, виразно фігурує така низка Edat: bilsümle "повністю, загалом", elbette "звичайно", hemen "відразу", beri "відтоді", denli "настільки", dek "до", doğru "прямо", içeri "всередині", ön "попереду", yalnız "тільки", yakın "поблизу", yukarı "вгорі". Всі вони широкоживані в сучасній турецькій мові, більшість – тюркська за походженням.

У досліджуваному тексті перелічені Edat важливі з огляду на те, що виступають одними з важливих структурних елементів, які забезпечують його когерентність (взаємозв'язаність). Більшість із них може вживатися не лише в ролі прислівників, а і службових слів, отже, безпосередньо від них залежить плавність перебігу розповіді, гармонійність наративу. Втім, використанням автором однопланових, тюркських або ж міцно вкорінених у турецькій мові засобів зв'язку є виявом певної логічної послідовності. А зважаючи на представлену вгорі низку Edat, нескладно простежити, що половина з них виражають певний просторовий континум, можуть позначати напрямок руху або ж розташування об'єктів. Отже, таке вживання хроністом однотипного набору прислівниково-службових частин мови варто розцінювати як стилістичну когезію (з англ. cohesion – зчеплення), механізм зв'язності тексту, що надає літописові особливого звучання та ритмічності. При цьому такий стилістичний прийом у літописі за своєю сутністю близький до описаного вище явища ампліфікації різних за значенням тюркських вербоїдів, спільним компонентом яких виступає прислівниковий афікс -ır/-ip/-ur/-ür.

Надалі нами проаналізовано іменникові, іменниково-дієслівні та іменниково-атрибутивні класи літопису, більшість із яких становлять арабські та перські запозичення. Втім, уже попереднє виокремлення цих слів засвідчило, що майже всі вони органічно ввійшли до лексичного складу сучасної турецької мови, отже, використовувалися в субмовах різних верств Османської імперії на рубежі XVII-XVIII ст., а не лише її вищих верств.

Власне, до стилістичного ядра, або ж ключових слів літопису "Історії Наїми", що вирізняють його з-поміж решти хронік належать: hüccet "доказ", ulûfe "зарплатня сипагі", ihânet "зрада", deli "божевільний", katil "убивця", tıhmet "провина", asâkir "вояки", batakl "болото", voyvoda "воєвода", delil "доказ", herif "тип", kazak "козак", geçit "прохід", derviş "дервіш", tahrir "руйнація", bugün "нині", karpuz "кавун", bizzât "особисто", mütemekkin

¹ Нарід козаків, що здавна чаївся у місцинах, званих Сарикамишем, виходив із ріки Аксу, званої водами Озі, на чайках у Чорне море, грабував та пюндрував його узбережжя, а в хотинському поході, увірвавшись у табір, воював з ісламськими воїнами, досі корився ляському королеві; та вже рік чи два відтоді, як король, пославши їх до Задри на підмогу венеційцям, не вислав ні платні, ні провіанту, й різні свавілля чинив та стягав деякі обурливі незаконні податки, тому згаданий нарід цілковито відвернувся від ляха й зрікся покори, після чого післав до кримського хана двох своїх знатних головних бояр, отож тії, будучи помилувані, мовили: "Ми цілковито порвали зв'язок із ляхом, душею й тілом послуживши на благо ісламській вірі в походах, які нам випали на долю з вами, і просимо взяти заручників та прийняти угоду про згадану присягу"... (переклад. – О. К.)

“поселенець”, güft “слово”, hamle “напад”, üftâde “ницість”, şahs “особа”, fesad “зруйнування”, duvar “стіна”, husûsi “притаманний”, ihtilâl “розруха”, “бунт”, kîse “торбина”, gulüvv “поступ”, musâhib “співрозмовник”, guruş “боротьба”, parmak “палець”, ođlan “хлопець”, kırmızı “червоний”, boyun “шия”, kulluk “рабство”, şehirli “міський”, nâs “люд”, şeyhulislâm “шейхульіслам”, müftî “муфтії”, sekban “секбан”, sadaret “очільництво”, valî “валі”, tacdar “вінценосний”, haseki “улюблена дружина”, ađız “святий”, mezkure “згаданий”, tedarük “заготівля”, müheyyâ “готовий”, vefat “кончина”, tersane “верф”, vâfir “численний”, akşvıt “вечір”, asr “століття”, tevzî “розпорошення”, kadırğa “галера”.

Як видно з поданого переліку, всі ці лексеми не становлять особливих труднощів у сприйманні і для сучасного турецького читача. Деякі з них, згідно з дослідженнями тюркологів ХХ ст., можна зачислити до вульгаризмів та стамбульських говірок XVII-XVIII століть, зокрема, представлених у праці Еріха Прокоша “Studien zur Grammatik des Osmanisch-Tuerkischen unter besonderer Beruecksichtigung des Vulgarosmanischen” [23]. Окремі лексеми як-от: ođlan, bugün, або boyun характеризує виразно тюркське походження. Деякі – утворені за допомогою тюркських словотвірних афіксів (şehir-(li), kul-(luk), поодинокі – зберегли до нинішнього часу виразні жаргонні відтінки, як наприклад, herif “тип, непевний чоловіча” [2]. Не менш важливо й те, що велика частина лексем із поданого переліку за своїм фонетичним складом відповідає законам сингармонізму тюркських мов.

Власне, перелічені слова разом із проаналізованими вище дієсловами та Edat утворюють центральний стилістичний паттерн тексту, довкола якого нашаровуються побічні метафори, метонімії, гіперокси, епітети та інші стилістичні фігури. Особливістю поданих ключових лексем є їхня відносна невисока частотність, тому в цілісній структурі тексту деякі з них позбавлені виразних емотивних відтінків, можуть не завжди сповна привертати увагу адресата. Втім, на нашу думку, в перцепції тексту тут виступатиме чинник мимовільного, підсвідомого вирізнення таких лексем, як нетипових, нестандартних, отже, і з прихованими конотаціями, такими, що вирізняють літопис стилістично з-поміж решти прози. На таку перцепцію насамперед вказує обчислена семантична вага виділених ключових слів.

Ще однією фігуральною особливістю частини виділених лексем літопису, крім їхнього походження, є те, що вони позначають різні соціальні стани імперії. До них можна додати й інші, тотожні за глибинною семантикою та особливо часто вживані на сторінках хроніки: ađa “ага”, vezîr “візир”, asker “вояка”, bey “бей”, vâlî “валі”, efendi “пан”, Yeniçeri “яничар”, beylerbeyi “бейлербей”, kâdi “кадії”, kethüdâ “кетгюда”, ulemâ “улеми”, çavuş “чавуш”, sipahi “сипагі”, kapıcı “стражник”, şeyh “шейх”, bostancı “вартовий”, me’mûr “чиновник”, silâhdar “сілагдар”. Загалом лексеми, які вказують на станovou належність в Османській імперії, покривають щонайменше 3 % тексту “Історії Наїми” та вживаються в ній удвічі частіше, ніж у решті літописів. Привертає увагу й те, що лексема halk “народ” стає в ній ледь не центральним поняттям, вживаючись у п’ять разів частіше, ніж в інших творах.

Таким чином, центральною особливістю описаних лексико-стилістичних елементів літопису “Квітник Гюсейна у викладі подій Сходу та Заходу” стає їхнє тюркське звучання та водночас соціальне забарвлення, пов’язане з головними персонажами хроніки і її не лише класичними для османських літописів описами політичних подій та військових походів, а й життя різних станів імперії.

Цю рису літопису доповнює й аналіз її власних назв, що, зокрема, простежується на прикладі топонімії Стамбула. Беручи до уваги статистичні дані, можна констатувати, що географія цього міста як “соціального варива” імперії посідає особливе місце в літописі. Не лише сама назва İstanbul зустрічається в досліджуваному тексті набагато частіше, ніж у решті хронік, а й такі квартали давнього міста, як: Beşiktaş “Бешікташ”, Üsküdar “Ускюдар”, “Galata” Галата, Topkapı “палац Топкапі”, тощо. Зрештою, на відміну від решти хронік, в “Історії Наїми” ми фіксуємо високий вжиток самого поняття Туреччини (Türkiye). А вже в XVII ст. цей топонім не міг набути широкої популярності через суворі ідеологічні постулати Османської імперії [18, с. 102–106].

Щоправда, з другого боку, літописець відає данину літературній традиції та окреслює самих турків (Türkler) у тексті такими епітетами чужомовного походження з різко негативним забарвленням: pırpık (грубий, неотесаний), idraksiz (бовдур, телепень), hilekâr (шельма, шахрай) [19, с. 168, 238; 20, с. 536] bi-hamiyyet (невірний у значенні зрадливий) [21, с. 1113], mekkar “хитрючий” [21, с. 1173], sütünrg “лютий” [21, с. 1588], або й поготов: reyker-i kelb çoban şeklinde ... ahmak bir Türk-i sütünrg idi “лютий телепень турецький ... гейби тобі пес чабанський” [21, с. 728].

Отже, наш аналіз морфемно-лексичного складу літопису “Історія Наїми” засвідчує, що порівняно з іншими літописами йому притаманні кілька основних ідіостилістичних рис, які вирізняють його з-поміж решти османського письма:

- 1) перевага дієслів тюркського походження, що в поєднанні з часовими морфемами визначають полегшене для сучасного адресата сприймання тексту, надають йому відтінку міфологізованості;
- 2) ключова роль у тексті прислівників та службових частин мови тюркського походження або широко притаманних сучасній турецькій мові;
- 3) ключова роль тюркських морфем і лексем на рівні іменниково-атрибутивних та іменних дієслівних класів;
- 4) наближеність лексики, незалежно від її походження, до тодішніх стамбульських говірок, що лягли в основу сучасної турецької мови;

5) виразне соціальне забарвлення лексики.

Варто також наголосити, що описані ідіостилістичні риси не є настільки виразними, аби вважати "Квітник Гюссейна..." різкою девіацією від мовної норми літописного жанру, відповідно, й категоричним запереченням османського літописного канону. Це підтверджують праці згаданих на початку публікації дослідників хроніки, частотні параметри авторського вокабуляру "Історії Наїми", відтак – індивідуальне прочитання тексту.

Однак у контексті порушених на початку статті проблем, які мотивували дослідження, навіть невиразні ідіостилістичні риси літопису частково розкривають деякі зовнішньолінгвістичні особливості породження його тексту. Насамперед тюркське забарвлення "Історії Наїми" вказує на те, що на рубежі XVII–XVIII ст. субмовні розриви між османами поступово долалися, готуючи місце для мовних змін, які були в Османській імперії наприкінці XIX ст. та увінчалися реформами Кемаля Ата-тюрка. Адже літописи слухала аристократія, і "вulgарна турецька" "Історії Наїми" засвідчує, що для неї вона була не такою далекою, як це іноді постулює класична тюркологія. У цьому контексті зрозумілий і негативний образ самих турків на сторінках літопису. За описаного лексичного забарвлення він не лише відображає відоме ставлення османських верхів до "турків-тюрків", а і їхню самоіронію щодо власного походження. Втім, у такому разі вона невіддільна від самоідентифікації, тобто бачення себе тими ж турками, а не лише османами, насамперед, за умов початку розпаду імперії та наближення нової історичної епохи.

Отож стилістичні особливості "Історії Наїми" вказують на еволюційність у зміні османської ідентичності. У такому контексті місце літопису стає очевидним з найближчого до лінгвістичної літературознавчого погляду. Адже його ідіостиль, як і небагатьох інших літописів, демонструє, що зародкам турецької літератури на поч. XX ст. органічно передували поодинокі османські тексти кін. XVII – поч. XVIII ст. Звідси процес розвитку турецької літератури, як і мови, впродовж XVIII–XX ст. можна вважати наближеним до європейських моделей, а різкі зміни, яких вони зазнали на початку XX ст., розглядати, як такі, що мали чіткі історичні передумови та в цілому не порушували суспільної еволюції османів-турків.

Література

1. Бахревский Е. В. Эвлия Челеби и его "Книга путешествия" / Е. В. Бахревский // Челеби Эвлия. Книга путешествия. Крым и сопредельные области. (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века) / Эвлия Челеби; [вступит. статья, перевод с османского языка, комментарии Е. В. Бахревского]. — Симферополь: Доля, 2008. — С. 5–10.
2. Большой турецко-русский словарь / Баскаков А. Н. и др.: 200 тыс. слов и словосочетаний. — Москва, 1998. — 966 с.
3. Гиро П. Разделы и направления стилистики и их проблематика / П. Гиро // Лингвистика. — Москва: Прогресс, 1980. — Т. 9. — С. 35–69. — (Серия "Новое в зарубежной лингвистике").
4. Предисловие / Институт востоковедения // РАНБольшой турецко-русский словарь / Баскаков А.Н. и др.: 200 тыс. слов и словосочетаний. — Москва, 1998. — С. 3–9.
5. Кононов А. Н. Грамматика современного турецкого литературного языка / А. Н. Кононов. — Москва–Ленинград: Изд-во Академии наук СССР, 1956. — 550 с.
6. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 512 с.
7. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики / В. В. Левицкий — К.: УМК ВО, 1989. — 155 с.
8. Мацько Л. І. Стилїстика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.
9. Святовец В. Ф. Словник тропів і стилістичних фігур / В. Ф. Святовец. — К.: Академія, 2011. — 172 с.
10. Тищенко К. М. Основи мовознавства: системний підручник / К. М. Тищенко. — К.: Київський університет, 2007. — 304 с.
11. Bacanlı E. Türkiye Türkçesindeki -miş Ekinin Dolaylılık ve Dolaylılık-Dışı Kullanımlarında Zamansal Atıf / E. Bacanlı // Bilig. — Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2008. — № 44. — S. 1–24.
12. Faroqhi S. Approaching Ottoman History. An Introduction to the Sources / Suraiya Faroqhi. — Cambridge: 2004. — 263 p.
13. Guiraud P. Langage et versification / P. Guiraud. — Paris: Klincksieck, 1953. — 237 p.
14. İpşirli M. Önsöz. / M. İpşirli // Tarih-i Naima: 6 Cilt; [hazırlayan Mehmet İpşirli] — Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007. — C. 1. — LXXVI s.
15. Johanson L. The structure of Turkic / L. Johanson // The Turkic Languages [edited by L. Johanson, E. A. Csato]. — London&New-York: Routledge, 1998. — P. 30–66.
16. Kerslake C. Ottoman Turkish / C. Kerslake // The Turkic Languages [edited by L. Johanson, E. A. Csato]. — London&New-York: Rotledge, 1998.
17. Lewis G. L. Turkish Grammar / G. L. Lewis. — Oxford: University Press, 1967. — 303 p.
18. Merdanoğlu H. Tarihi gerçekler ışığında Atatürkçü düşüncenin evrenselliği / H. Merdanoğlu. — Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık, 1999. — 231 s.
19. Mustafa Naima. Naima Tarihi: 6 Cilt. C. 1. / Mustafa Naima; [çeviren Zuhuri Danişman]. — İstanbul: Z. Danişman Yayınevi, 1967. — 528 s.
20. Mustafa Naima. Naima Tarihi: 6 Cilt. / Mustafa Naima; [çeviren Zuhuri Danişman]. — İstanbul: Z. Danişman Yayınevi, 1967. — C. 2. — 1968. — S. 529–1048.
21. Mustafa Naima. Tarih-i Naima: 6 Cilt / Mustafa Naima; [hazırlayan Mehmet İpşirli]. — Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007. — 2247 s.
22. Pamuk O. Kata Kitap / O. Pamuk. — İstanbul, İletişim Yayınları, 2000. — 448 s.
23. Prokosch E. Studien zur Grammatik des Osmanisch-Türkischen: unter besonderer Berücksichtigung des Vulgärosmanisch-Türkischen / E. Prokosch. — Berlin: Klaus Schwarz, 1980. — 267 p.
24. Ramos Juan. Using TF-IDF to Determine Word Relevance in Document Queries / Juan Ramos // First International Conference on MACHINE Learning. — Washington: Department of Computer Science. Rutgers University, 2003. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.cs.rutgers.edu/~mlittman/courses/ml03/ICML03/papers/ramos.pdf>
25. Timurtaş F. Osmanlı Türkçesine Giriş / F. Timurtaş. — İstanbul: Alfa, 1999. —460 s.
26. Thomas Lewis V. A Study of Naima / Lewis V. Thomas. — New York: New York University Press, 1972. — 163 p.

The article is devoted to lexical and partly morphemic peculiarities of an Ottoman prose work Naima's History (early 18th century). The analysis of the chronicle frequency dictionary demonstrated that it has a series of vague idiostyle parameters. However, even such features encourage the conclusion that Ottoman society gradually overcame its sublanguage division by the turn of XVII–XVIII centuries. While the Turkish literature developed by the model close to the European ones.